

Málnási Ferenc

Csak jószerencse kell, semmi más...

Két Zrínyi Miklóst tart számon a történelem. A dédapát, aki Sziget várát védte II. Szulejmán hadai ellen, s 1566-ban vitézeivel életét áldozta hazájáért. S az unokát, aki európai műveltségű költőként versben örökítette meg a hősi várvédelem történetét, s aki rettegett nevű hadvezér s hazája jelenéről és jövőjéről felelősséggel gondolkodó, széles látókörű politikus is volt. Csáktornya (vagy Ozaly) várában született 1620-ban, és 1664-ben egy balszerencsés vadkanvadászaton lelte halálát.

Korán árván maradt öccsével Csáktornyán házitanítók okították, fegyverek, katonák, udvari emberek vették őket körül, magyar, horvát és török szavakat tanultak, Miklós kitanulta a bajvívást, megismerte a tőr, a kard, a puska természetét, zenét is hallgathatott, mert szellemi növekedésére Pázmány Péter, esztergomi érsek vigyázott, előbb Grazba, Bécsbe, majd Itáliába küldte a fiatalembert. Zrínyi hazatérve Csáktornyán gazdálkodott, horvát és magyar jobbágyaiból hadat szervezett, hogy a török háborgatásait visszaverhesse. Csáktornya akkor végvár volt, légvonalban kb. 40 km-re Kanizsa vára már török terület. Talán ez is ihlette írásra 1645 őszén — amikor ritkultak a portyázások, bevetések —, fogott hozzá a Szigeti veszedelem című munkájához, s „egy esztendőben, sőt egy télben történt véghez vinnem munkámat” — vallotta. A 15 énekből álló, keretbe foglalt eposz, Szigetvár 1566-os ostromának történetét, a költő dédapjának dicsőséges várvédelmét és hősi halálát beszéli el.

Mi indította Zrínyit a műve megírására? A példaadás, a figyelmeztetés, a harcra buzdítás; látta, hogy 120 évvel Mohács után elérkezett az ország, a haza felszabadításának ideje:

„Harcolnunk peniglen nem akármilyen okért

Kell, hanem keresztény szerelmes hazánkért”

— adta a szót egyik hősének a szájába. A török legyőzhető, s mert a német segítség „rákháton jár”, megosztottság helyett összefogást, nemzeti egységet kell teremtenünk.

A *Szigeti veszedelem* irodalmi vállalkozás, Homérosz, Vergilius, Dante eposzaihoz hasonló, méltó alkotás, Kazinczy Ferenc után Zrínyiásznak is nevezik. Nyelve, verselése ma is tisztán csendül:

„Fegyvert s vitézt éneklek, török hatalmát
 Ki meg merete várni, Szulejmán haragját,
 Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját,
 Az kinek Europa rettegte szablyáját.”

Balassi Bálint után ismét szárnyal a magyar költészet, Zrínyi nyelvújító is: „török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy...” Hozzátehetjük, hogy Zrínyi a magyar népköltészettől és a népnyelvből is tanult, népdalokra, virágénekekre emlékeztető képek és hasonlatok bizonyítják ezt. Balassi és a virágénekek hangján szólalt meg:

„Kikeletkor áldasz az szép zöld erdővel,
 Szerelmes fülemile éneklésével,
 Égi madaraknak sok külömbségével,
 Víz lassu zugásával, széllengedéssel.”

Csáktornyát kitűnő hadi erősséggé alakította Zrínyi, s gazdag fegyvertárában ágyúk, hadigépek, hadieszközök, fegyverek sorakoztak, s a Dráva és a Mura partján vigyázótornyok, őrházakban vitézei fény- és hangjelekkel figyelmeztettek a török portyázók közeledésére. Itália levegőjéből szellemi pezsgést is magával hozott a vár ura, a fogadóteremmel, oszlopcsarnokokkal gazdag palota falait festmények s a töröktől elrabolt fegyverek, lófarkos zászlók díszítették, de hatalmas könyvtárral is várta vendégeit, akik Bécsből, Velencéből érkeztek, s török követe is váltságdíjat, fegyvereket hoztak a török foglyokért. Szemtanú, a színes szavú török világutazó, Evlia Cselebi is vendége volt Zrínyinek, aki bizonyára törökül is beszélt vendégével, mert magyarul, horvátul, latinul és görögül, de olaszul és németül is megértette magát. Könyvtárában szépirodalmi, történelmi, hadtudományi munkák, útleírások, valamint görög és latin klasszikusok s csaknem 400 nyomtatvány, kézirat mű, többek között Balassi Bálint szerelmes verseinek kézirat gyűjteménye sorakozott — tájékoztat a ma Zágrábban őrzött könyveiről készült jegyzék.

Ám Zrínyi a tollat fölcserélte a karddal, nem verselni, hanem harcolni akart. „Az én professzióm avagy mesterségem nem az poézis, hanem nagyobb s jobb országunk szolgálatjára annál”, s aki Balassi Bálint költői pályáját folytathatta volna, annak költői álmait fölemészti a politikus és a nemzet sorsáért aggódó katona:

„Nem írom pennával
 Fekete téntával,
 De szablyám élivel,
 Ellenség vérivel
 Az én örök hiremet”.

S mindezt költőként, versben mondja el.

Pozitív példát is akart adni, a *Mátyás király életéről való elmélkedések*ben az uralkodó legfőbb vonásait rajzolta meg, Hunyadi Mátyás eszményített királyságát állította pél-

daképül, s programot adott a független magyar állam visszaállítására. Annál is inkább, mert a török szultán új háborút kezdett, célja Bécs elfoglalása volt, s Zrínyi is érzekelte a változást, felszabadító háborút követelt, nemzeti hadsereg felállítását. Maga is példát mutatott, amikor egy robbanás után tűz ütött ki Kanizsa várában, Zrínyi — a török kézre került Váradért cserébe — körülfalta és megkezdte Kanizsa ostromát. Császári parancs tiltotta el az ostrom folytatásától. Bécs ellenzett mindenféle harcot a végeken, pedig Várad és Borosjenő eleste egy új török támadást sejtett. Zrínyi újra képek és hasonlatok, felszólítások, költői kérdések segítségével, szemléletes példákkal, történelmi párhuzamokkal, népies kifejezésekkel világította meg a török elleni harc szükségességét: *Az török áfium ellen való orvosság* című munkájában. „Oltalmazzuk meg magunkat, avagy vitézül haljunk meg mindnyájan” — vetette papírra gondolatait, amelyek később Vörösmarty Mihály (*Szózat*), Petőfi Sándor (*Nemzeti dal*), és Ady Endre (*Fölszállott a páva*) verseiben visszhangoznak majd...

Zrínyi Miklós (1652)

Zrínyi hiába égettette fel az eszéki hidat a török sereg utánpótlási vonalát vágva el, hiába foglalta vissza Pécsét, Balics és Segesd várait, megindul az ostrom Kanizsa ellen is, de az új fővezér tehetetlensége miatt még a Zrínyi-építtette Új Zrínyivár is török kézre kerül, s az új török támadást Szentgotthárdnál megállítják, de Bécs feltűnően sietett a békekötéssel, s a Vasvárott megkötött „szégyenletes” béke nyomán a császári udvar kétszáz tallért is fizetett a szultánnak, Várad, Érsekújvár, Kanizsa pedig török kézen maradt, s Új Zrínyiaszt is a török tarthatta meg.

1664. november 18-án életének köre is bezárult, negyvennégy év, külsőleg ragyogó életpálya, mögötte komor, tragédiákkal zsúfolt sors: Róma és Velence, a pápai kihallgatás, haditettek, a törökön aratott diadalok, címei, kitüntetései mellett: szülei elvesztése, felesége, lánya és fia temetése, szövetségesei cserben hagyták, várát lerombolta a török, s hogy a bátor katonával, aki annyi nehéz csatában helytállt, egy oktalan állat végzett... Pedig jelmondata volt: Sors bona nihil aliud – Csak jó szerencse kell, semmi más.

Sokan nem tudtak belenyugodni a ténybe, és szóbeszéd is járta, hogy a bécsi udvar megbízásából, fölbérelt gyilkos végzett vele. Zrínyi Miklós öccse, Péter a Wesselényi Ferenc vezette összeesküvés tagja lett, Bécs leleplezte a készülő tervet (kelepcébe csalni és elfogni Lipót császárt), s Péterrel hóhérpallos végzett. Az sem vigasz, hogy Zrínyi Péter lánya, Ilona I. Rákóczi Ferenc felesége lett, és fia, II. Rákóczi Ferenc is méltó folytatója lett Zrínyi Miklós örökségének. A reformkorban Kölcsey Ferencet, Vörösmarty Mihályt ihlették versírásra Zrínyi eszméi, és Kodály Zoltán is a *Zrínyi szózata* című kórusművében zenésítette meg a *Török áfium...* legszebb gondolatát: „Ne bántsd a magyart!... Az mi nemes szabadságunk az ég alatt sehol nincs, hanem Pannoniában... Itt győznöd vagy halnod kell... Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjuk más rendet dolgainknak, s egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók...”

Zrínyi Miklós Szigeti veszedelme

*Híremet nemcsak keresem pennámmal,
Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal.
Míg élek, harcolok az ottomán hóddal,
Vígán burítottam haszám homujával.*
(Zrínyi Miklós)

A XVI. században a humanizmus és a reformáció nem a hitet tagadta meg, a hitéletnek új, ésszerűbb, polgári formáit hozta létre. A józanul gondolkodó hívő a reneszánsz harmóniájában önnön belső egyensúlyának kifejeződését vélhette felfedezni.

Az ellenreformáció, a XVI. század második felének katolikus megújulása hozta magával a barokk megszületését, melynek jellemzői: túldíszítettség, mozgalmasság, a szoboralakok kicsavart testtartása, a festményeken a ruházat omló, nyugtalan vonalú, a zenében a szólamok egymást űző, visszatérő vonulata. Az irodalomra a nagy kiterjedésű kompozíciók (epikus költemények, terjedelmes, szerteágazó mondatszerkezetek) jellemzőek. Szembeötlő a képek halmozása.

Az anyanyelvi elbeszélő költészetünk első hatalmas szintézise Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című eposza.

Zrínyi Miklós kiváló politikus, hadvezér, elhivatott költő, író, a barokk irodalom kiemelkedő alakja, aki felismerte azt, hogy a magyaroknak önerőből, maguknak kell kiűzniük a törököket, a központosított nemzeti királysággal megoldhatóak az ország problémái, ezért népszerűsítette Mátyás király alakját, állandó nemzeti hadsereget akart megteremteni a török ellen. Ezzel a gondolattal írta meg 1645–1646 között élete főművét, a *Szigeti veszedelem* című eposzát.